

GENÇ MÜTEFEKKİRLER DERGİSİ

JOURNAL OF YOUNG INTELLECTUALS

e-ISSN: 2718-000X

Yıl: 4, Cilt: 4, Sayı: 3

Aralık-2023

MAKALE BİLGİLERİ

OSMANLI DÖNEMİNDE KOSOVA'DA TEFSİR İLMİ ÖĞRETİMİ:

ÖNEMLİ KURUMLAR, KAYNAKLAR ve METOD

TEACHING THE SCIENCE OF TAFSIR IN KOSOVO DURING THE OTTOMAN PERIOD:
IMPORTANT INSTITUTIONS, SOURCES AND METHODS.

YAZAR

Valmire BATATINA KRASNIQI

Dr. Kosova Prishtine İlahiyat Fakültesi

valosabat@hotmail.com

Orcid: 0000-0001-8216-169X

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 06.11.2023

Makale Kabul Tarihi: 15.12.2023

Sayfa Aralığı: 619-631

ÖZET

Kosova'da Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlamak üzere günümüze kadar dini resmi kurumlarda üzerinde önemle durularak öğretilen ilimler arasında tefsir ilmi de yer almaktadır. Tefsir ilmine gösterilen bu özel ilginin neticesinde az sayıda da olsa önemli tefsir çalışmaları ortaya konmuştur. Bu araştırmada tefsir ilmi, Osmanlı dönemi örgün eğitim sistemi içerisinde öğretim metotları, kurumları, söz konusu alanda yapılan çalışmalar ve kullanılan kaynaklar gibi konu başlıkları bakımından belirli bir değerlendirmeye tabî tutulmakla birlikte tefsir ilminin Kosova'da Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki varlığını ve durumunu incelemek ve okuyucuya sunmak amacıyla yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kosova, Kur'an, Osmanlı, İslam, Arnavutlar, Tefsir İlmi, Resmi Dini Kurumlar.

ABSTRACT

In Kosovo, starting from the Ottoman Empire period and continuing to the present day, tafsir is among the knowledge taught with particular emphasis in official religious institutions. As a result of the special attention given to tafsir, a few significant works of tafsir have been produced, albeit in limited numbers. This research aims to evaluate the science of tafsir during the Ottoman Empire period, focusing on topics such as educational methods, institutions, studies conducted in the formal education system of that era, and the sources used, with an additional objective of examining and introducing the presence and status of tafsir in Kosovo during the same historical period.

Keywords: Kosovo, Quran, Ottoman, Islam, Albanians, Tafsir, Official Religious Institutions.

GİRİŞ

İslam dünyasında eğitim faaliyetlerinin tarihi kökenine bakıldığında Hz. Peygamber devrine kadar ulaştığı ve Mescid-i Nebevî'nin çevresinde mevcut olan Suffe'deki eğitim faaliyetleri ilk örnek olmak üzere bu şekilde uzun yıllar devam ettiği görülmektedir. Bu geleneksel yapı Osmanlı ve diğer Müslüman topluluklarında aynı şekilde devam etmiş ve eğitim öğretim faaliyetleri öncelikle medreselerde olmak üzere camilerde de icra edilmiştir. Kaynaklarda Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan topraklarına girmesi, XIV. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştiği kaydedilmektedir. (Bilgin, 2015:13) Osmanlı hâkimiyetiyle birlikte Arnavut halkının hayatında çeşitli yönlerden önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu bölgelerin siyasi ve ictimâî yapısı değiştiği gibi, dinî alanın haritası da değişmeye başlamıştır. Zira Osmanlı İmparatorluğu girmeden önce Arnavut bölgesindeki yerel halklar büyük ölçüde Hristiyanlığın Ortodoks ve Katolik mezheplerine mensuptular. Osmanlı ile birlikte Arnavut halkı İslam dini ile ilk defa tanışmamış olmasa (İbrahimi, 1997: 43-57) da onların sayesinde bu bölgede yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

İslamiyet'in yayılışı ile birlikte cami, mektep, medrese gibi kurumlar Balkanların en önemli eğitim müesseseleri haline gelmiştir. Neticede Kosova bölgesinde tefsir ilmi öğretimi, XIV. yüzyıldan itibaren günümüze dek çeşitli eğitim kurumları vasıtasıyla sürekli bir şekilde devam etmiştir. Osmanlı döneminde ilk olarak camiler, mektepler (dershane) ve medreseler gibi dini eğitim kurumlarında okutulmaya başlanan tefsir ilmi, kesintisiz bir şekilde bugüne dek müstakil bir ilim olarak müfredatta yer almıştır. Tefsir ilminin Kosova bölgesindeki yüksek eğitim kurumlarında ve akademik düzeyde öğretimi ise Sırp işgali döneminde -1951 yılında- kurulan Alaaddin Medresesi ve 1992'den sonra açılmış olan Priştine İlahiyat Fakültesiyle devam etmiştir.

Osmanlı dönemi ve akabinde, tefsir alanında sayısı az da olsa önemli eserler telif eden Arnavut alimler, bu sahada yetiştirdikleri meşhur isimlerle de tarihe geçmişler ve takdir edilmişlerdir. Osmanlı döneminden günümüze Kosova'da tefsir ilminin öğretimini ele alan müstakil bir çalışma bulunmamakla birlikte çeşitli araştırmalarda konuyla ilgili bazı bilgilere ulaşmak mümkündür. Bu konuda Alfred Piku'nun "Osmanlı Döneminde Arnavut Asıllı Müelliflerin Kur'ân İlimleri ve Tefsir Alanındaki Çalışmaları" (Piku, 2020:7) doktora tezi zikredilmelidir. Söz konusu tezde, özellikle Osmanlı İmparatorluğu

döneminde Balkanlardaki medrese, cami, tekke gibi eğitim öğretim kurumları ve bu dönemdeki Arnavut asıllı müelliflerin biyografileri ve çalışmaları ele alınmıştır.

Çeşitli dış faktörler ve kültürel farklılığın getirdiği değişiklikler göz önüne alındığında, Kosova’da tefsir ilmi öğretiminin aşamaları kronolojik olarak dört dönemde incelenebilir: Osmanlı Dönemi, Krallık ve ikinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem ve Kosova Savaşı Sonrası Dönemi. Fakat bu dönemlerin uzunluğu ve zenginliğine önüne bulundursak bu makalede sadece Osmanlı Dönemindeki Kosova topraklarında Tefsir ilminin öğretimi, önemli kurumlar ve kaynaklar üzerinde durulacaktır.

1. Osmanlı Döneminde Kosova’daki Dini Resmi Kurumlar [15. yy. – 19., 20. yy.]

Osmanlı İmparatorluğu, XIV. asrın sonları ile XVI. asrın başları arasındaki süreçte Balkan Yarımadası’nın büyük bir kısmını idaresi altına almıştır. Fakat Osmanlı-Kosova ilişkilerini, 1388 yılına kadar götürmek mümkündür; zira tarih kaynaklarında Osmanlı İmparatorluğu döneminde Kosova bölgesine ilk önemli hareketin 1388’de Yaralı Doğan Bey tarafından yapıldığı bildirilmektedir.(Aktepe, 2022: XXVI/211) Kosovalıların anayurdu olan bugünkü Kosova topraklarının tam manası ile alınması 1455 yılında Fatih Sultan Mehmed’in Novobërdo, Trepça, Lap vadisini ve diğer bazı kasabaları fethetmesiyle olmuş, böylece Kosova Osmanlı idaresi altına girmiştir. (Aktepe, 2022: XXVI/211) Kosovalı Arnavutların büyük bir çoğunluğu, bu dönemde İslam dinini kabul etmişlerdir. Osmanlı idaresinin ilk dönemlerinde bölgenin dinî durumunda büyük bir gelişme olmayıp XVI. yüzyılın ikinci yarısında, Vulçitrın Sancağında yerli halk İslam kültürü ve medeniyetiyle tanıştıktan sonra, Müslüman nüfusun daha yoğun olduğu merkezlerde camiler, türbeler, mektepler, Kur’an kursları, kütüphaneler açılmaya başlamıştır.(Gashi, 2008:21)

Osmanlı döneminde Kosova topraklarında tefsir ilminin sistematik bir şekilde tahsil edilmesinin, mektep (dershane), medrese ve benzeri ilmî kurumlarla başladığı görülmektedir. Kaynaklara bakıldığında Kosova bölgesinde ilk mektebin, 1513 yılı civarında inşa edilen Prizrenli Suzi Çelebi Cami’nin kompleksinde mevcut olan Suzi mektebinin olduğu kaydedilmektedir.(Krasniqi, 2018:31) Ayrıca Kosova bölgesinde ilk medresenin 1444-1455 yılları arasında Gazi Ali Bey tarafından Vıçitrın’da yaptırılan medrese olduğu bilinmektedir. Daha sonrasında Kosova topraklarında İpek’te Medrese-i Atik ve Medrese-i Cedid (1516 yılında Mehmet Bey ve Kahraman Paşa tarafından

yaptırılmıştır), Prizren’de Gazi Mehmet Paşa Medresesi (1537 yılında Gazi Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır), Priştine’de Beşaret Begu Medresesi’nin (Beşaret Begu tarafından yaptırılmıştır) yaptırıldığı görülmektedir.(Krasniqi, 2018:34) Kaynaklarda yer alan verilere göre ise bahsi geçen medreseler dahil olmak üzere Prizren’de beş medrese, Yakova’da iki, İpek’te iki, Gilan’da bir tane medrese bulunmaktaydı.(Krasniqi, 2018:35) 1879 yılında Kosova’da 32 adet medrese bulunurken (K.V.S.R. 1296:124-127) bu sayı 1893 yılında 35’e, (K.V.S.R. 1296:128) 1900 yılında 39’a ulaşmıştır. Kosova’da 1900 yılına kadar faaliyet gösteren medreseler; Cami-i Cedid, Saat Mahallesi, Bolazade, Osman Çavuş, Sinan Bey, Tekke-i Zir, Cami-i Kebir, Cami-i Cedid, Mustafa Bey, Bayram Paşa, Evsat, Debbağ Şahin, Mustafa Paşa, Nabi, İshakiye, İbn Kocacık, Kebir Mehmed Çelebi, Muradiye, İbn Şahin, Mehmed Bey, Sultan Selim, Pir Nazır, Gazi İsa Bey (Mitroviçe), Gazi İsa Bey (Vulçitrın), Çarşı Cami, Cami-i Atik, Dobrican, Cami-i Şerif, Altun İlim, Atik Mahallesi, Celaleddin Paşa, Mehmed Paşa, Sinan Paşa, Saraçhane, Terzi Mahallesi, Saat, Köprü, Büyük Mahalle medreseleridir.(S.N.M.U. 1318:1510-1513) Prizren’deki Mehmed Paşa Medresesi Kosova’nın bilinen ilk ilahiyat fakültesidir. Eğitimi 2-3 yıl süren medreselerde talep edenler 30 yıl aynı yerde eğitime devam edebilmektedir.(Recepagiç, 1987: 15-17) Ayrıca Kosova’da bir dönem yaşayan büyük müfessir İsmail Hakkı Bursevî ve ömrünü burada tamamlamış olan Âşık Çelebi, Veysî gibi ulema nazarından Balkan toprakları, ilim merkezi olma şerefini her zaman muhafaza etmeyi başarmıştır.

Tablo 1. Osmanlı Döneminde Kosova’nın bugünkü topraklarındaki medreseler

Şehir	Medresenin İsmi	Hakkında Bilgi
Prizren	Mehmet Paşa Medresesi (Krasniqi, 201:208) (Bayraklı Medresesi) Müderris	Sene 980/1573
	Ali Efendi’nin (Kalesi, 1962:I/96) Medresesi	Sene 988/1581
	Emin Paşa Rotla Medresesi (Vırmiça, 2001:58)	1220-1246/1806-1831
	Sofi Sinan Paşa Medresesi	Sene 1271/1855
	Tahir Paşazâde Mahmûd Paşa Medresesi	Sene 1280/1864

Priştine	Beşaret Bey Medresesi Pir Nazır Medresesi Sultan Selim Han (Medrese-i Cedid) Medresesi	Sene 1084/1674 (BOA. C. MF., 84/4175)
Vıçitırın	Vuçitern Medresesi (Gazi Ali Beu)	1444-1445
Gilan	Cami-i Atik Medresesi	
Mitroviçe	Mitroviçe Medresesi	
İpek	Bolazade Mehmed Bey Medresesi Osman Çavuş Medresesi	Sene 921/1516
Yakova	Medrese-i Atık (Murad Bey Medresesi) Medrese-i Cedid	Sene 1118/1707 Sene 1225/1811

Osmanlı Döneminde Kosova Topraklarında Tefsir İlminin Öğretimi ve Kaynakları

Kosova topraklarında tefsir ilminin serüveni, medreselerin bir alt kademesini teşkil eden ve Kur'an-ı Kerim okumanın öğretildiği mekteplerle birlikte başlıyor olsa da tefsir usulü ve ilimleriyle birlikte ayrı ve sistematik bir ilim olarak tefsir ilmi, orta ve yüksek öğretimin verildiği medreselerde tahsil edilmiştir. (Baltacı, 1976:109) Günümüze ulaşan birtakım resmi kaynaklarda, Anadolu'da olduğu gibi Kosova topraklarındaki medreselerde de tefsir ilminin öğretimi ile ilgili ayrıntılı bilgiler yer almamaktadır. Bu hususta bir müfredat ve idari düzenleme tespit edilemediği için okutulan derslerin müderrislerin yetkisi dâhilinde olduğu tahmin edilmektedir.

Fatih Sultan Mehmet döneminde medreselerdeki eğitim öğretimi kapsayan bir kanunname tefsir ilmi işaret edilmekle birlikte, program ve amaçlar ayrıntılı bir şekilde belirtilmemiştir. (Hızlı, 2008: XVII/30) Konuyla ilgili yegâne bilgi veren kaynak, Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Kühü'l-ahbâr* isimli eseridir. Buna göre bir medrese talebesi üç kademeli bir öğrenim görmektedir. Her medresede üçer ders alınmakta olup bu dersler; usul, tefsir, kelam ve diğer ilimlerden olabilir. Onun naklettiği bilgilerden Dâhil Ellili, Sahn ve Altmışlı medreselerinde ders kitapları olarak tefsirden Zemaşerî'nin *el-Keşşâf*'ı

ve Kadı Beyzâvî'nin tefsirinin okutulduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Âlî'nin naklettiği bilgiler ışığında, medrese talebeleri medresenin ilk ve ikinci aşamasında Arap dili, sarf ve nahiv derslerinin yanı sıra me'ânî, bedî, beyan gibi ilimleri ve kalam ve usulü, hadis ve hadis usulü gibi ilimleri tahsil etmektedirler. Son kademedede ise tefsirde iktisar (ilk seviye), iktisad (orta seviye) ve istiksa (ileri seviye) olmak üzere üç mertebeden oluşan tefsir ilmi tahsili yer almaktadır. İktisar aşaması, Kur'an-ı Kerim'in iki katı kapsamında tefsir bilgisine, iktisad üç katı hacmindeki tefsir bilgisine karşılık gelmekteydi. Daha kapsamlı tefsirler ise istiksa mertebesini ifade etmekteydi. Nitekim Ebü'l-Hasen el-Vâhidî'nin (ö. 468/1076) üç tefsirinden ilki olan *el-Vecîz* iktisar, *el-Vasît* iktisad, *el-Basît* ise istiksa kademesinde öğrenilmektedir.(İzgi, 2019:94-96)

Osmanlı ilim geleneğinde tefsir ilminin yeri ile ilgili olarak *Kevâkib-i Seb'a* isimli risalede, Osmanlı medreselerinde Kadı Beyzavi'nin tefsiri ders kaynağı olarak kullanıldığı ifade edilmektedir. Zira tefsir ilminin lügat, sarf, nahiv, me'ânî, bedî, beyan, sebep-i nüzûl, nâsih-mensûh, Kur'an'daki mübhem ve mücmeli içeren hadisler olup öğrenciler bu ilimlerin hepsini birer birer tahsil etmiştir. (İzgi, 2019:74-75) Kaynaklara göre Osmanlı medreselerinde ders olarak okutulan kitaplar, Ebû Hâmid el-Gazzâlî (ö. 505/1111), Zemahşerî (ö. 538/1144), Nesefî (ö. 537/1142), Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210), Beyzâvî (ö. 685/1286), el-Îcî (ö. 756/1355), et-Teftazanî (ö. 792/1390), Seyyid el-Cürcânî (ö. 816/1413) gibi alimlerin tefsir alanında meşhur olan eserlerinden oluştuğu kaydedilmektedir. Bu eserlerin bir kısmı Osmanlı öncesi dönemde telif edilmiş olmasına rağmen tefsir alanında özellikle Beyzâvî'nin *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl* isimli tefsiri bu dönem uleması için ayrı bir yere sahiptir. Zira gerek medreselerde gerek camilerde bu eserle ders verilmiştir. Beyzâvî'nin tefsiri kadar olmamakla birlikte Zemahşerî'nin *el-Keşşâf* isimli tefsiri de Osmanlı dönemi uleması için tefsir öğretiminde vazgeçilmez bir kaynak ve ders kitabı olmuştur. (İzgi, 2019:75) Kaynaklara göre Kosova topraklarında bulunan medreselerde okutulan eserler Beyzâvî'nin *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, Zemahşerî'nin *el-Keşşâf* isimli tefsirleridir. (Kazıcı, 2011:325-326; Kosova Arşivinde, *Osmanlı evrakları*). Bu eserlerin kopyaları, fonları ve koleksiyonları, doğu dillerindeki eserleri ve el yazmalarını koruyan kurum kütüphanelerinde, aynı zamanda özel mülkiyet sahiplerinde ve İslami ve geleneksel dini değerlere sahip kültür ve tarih bilincine sahip kişilerde bulunmaktadır. Nitekim Kosova arşivinde Beyzâvî tefsirinin son kısmı –Nebe sûresinden Nas sûresine kadar- el yazısı olarak bulunmaktadır. Bu nüshanın

üzerinde yazan ismin Beğzade lakabıyla tanınan Priştineli Mehmet Efendi olduğu ve hicri 28 Cemâziyelâhir 1108 yılında neşredildiği bilgisi yer almaktadır. (Mehmeti, 2019:64) Ayrıca Kosova topraklarında Bajram Ademi'nin sahipliğinde matbu olan Ferruh Efendi'nin *Tefsîru Tibyân ve Tefsîru Mevâkib* adlı eserinin de kaynak olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu tefsirin Kosova'daki medreselerde okutulan bir tefsir olup olmadığı hususunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Netice itibariyle Osmanlı hakimiyeti döneminde Kosova'daki Müslümanlara dini öğreten ve din işlerini yürüten kurumları ile Osmanlı Devleti'nde bu seviyedeki diğer medreselerle benzerlik gösterdiği söylenebilir. Tefsir usulü alanında ise Bedreddin Muhammed ez-Zerkeşî (ö. 794/1392) tarafından yazılan *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân* ve Celâleddin es-Suyûtî'nin (ö.911/1505), *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân* isimli eserleri öne çıkmaktadır. (Kosova Arşivinde, *Osmanlı evrakları*) Zira bu eserlerdeki bilgiler, anlama ve tefsir etme ilgili sistematik bilgiden ziyade Kur'an-ı Kerim konularına dair bir doküman mahiyetinde olmaktadır. Netice itibariyle Osmanlı döneminde Kosova topraklarında en önemli dini ve kültürel kurumları, sibyan mekteplerinin yanında medreseler oluşturmaktadır. Tefsir ilminin öğretimi açısından konuya bakıldığında Osmanlı döneminde tanınmış olan Arnavut Kosovalı tefsir temsilcileri olarak *Tecvid Risalesi* çalışmasıyla Prizreni Mahmûd b. Süleyman Efendi, *Tefsîru'l-Âyât alâ Lisâni'l-Arnaûd*, *Asr ve İhlâs Surelerinin Arnavutça Meâli* isimli eserleriyle Yakovalı Tahir Efendi, *Kevser Suresi Tefsiri* çalışmasıyla Prizrenli Abdurrahim Fedâî Efendi, *Huzur Dersi Takrirleri* çalışmasıyla Priştineli el-Hac İlyas Efendi, *Sualli ve Cevaplı Tecvid*, *Ufak bir Me'vizem*, *Kur'ân ve Fen* çalışmalarıyla Üsküplü Hâfız Ferid Efendi, *ed-Dürri'l-Yetîm fî Tefsîri Elif Lâm Mîm*, *İcrâü'l-Fülk fî Âyeti'l-Müilk* çalışmalarıyla Prizrenli Ömer Lütfi Paçarizi öne çıkmaktadır. (Piku, 2020:7) 1879 yılında, hukuk fakültesi ve eğitim fakültesi gibi üniversite tarzındaki kurumların açılması kararı (Sofuoğlu, t.y.:16-18) Osmanlı döneminden sonra Kosova'nın bir üniversiteye sahip olması açısından önemli bir gelişme kayda değerdir.

2. Tefsir İlminin Öğretim Faaliyetlerinde Takip Edilen Metod

Kaynaklara göre Kosova'daki medreselerde (Mehmeti, 2022:13) diğer Osmanlı medreselerinde olduğu gibi ilk zamanlarda didaktik öğretim yöntemi kullanılmaktadır. Bu metot, ilk dönemlerde hıfzı esas almıştır. Buna göre bu metotta ilk önce Kur'anı ezberlemek ve imkan dahilinde çok sayıda hadis öğrenmek gerekli kılınmaktadır.(Unat, 1964:57) Bir süre sonra imlâ yöntemi başlayıp talebeler ders esnasında müderrisinin

mukabilinde halkalar şeklinde oturarak dersi takip etmekte ve ihtiyaç duyduğu yerlerde not tutmaktaydılar.(Zengin, 1993:71) Bu not tutma metodu Kur'an-ı Kerim dersleri dışında bütün derslerde söz konusu olmaktadır. İlerleyen zamanda imlâ yönteminin yanında şerh ve izah yöntemi de uygulanmaya başlamıştır. Medreselerde okutulan nüshaların çoğalmas ve bunların öğrencilere dağıtılmasının akabinde imlâ yöntemi terk edilmeye başlanmıştır. Bunun ardından mevcut olan öğrencilerden biri metni yüksek sesle okuyup, müderris de gerekli açıklamalarda bulunmaktaydı. Ayrıca müderris, kendisinin yapmış olduğu açıklamaları öğrencilere yazdırmaktaydı.(Uzunçarşılı, 1988:57) Talebeler, medresede almış oldukları bilgileri medrese yakınındaki mescit veya camilerde halka anlatmakta (Baltacı, 1976:45) veya tatil döneminde bölgenin her yerine dağılarak halka öğrendiklerini anlatmak suretiyle bir çeşit staj da yapmış olmaktadır. (Akyüz, 1994:66)

Netice itibariyle Kosova'da XVI. yüzyıldan beri nüfusun genel olarak eğitim ve öğretim durumu, bilhassa da tefsir öğretimi hakkında yeterli kayıt bulunmamaktadır. Ancak bir şekilde bu dönemdeki tefsir öğretimini aydınlatan Kukli Bey'in Vakıfnamesinde 1538 yılında Kosova'nın bugünkü topraklarında imamlar, hatipler, müezzinlerin yanı sıra müallim, müderris, katibu-l-huruf yetiştirmek üzere açılmış olan eğitim kurumlarında Kur'an'ın okunması ve hıfzı yanında tefsirinin de öğretildiği kaydedilmektedir. (Kalesi, 1962:I/93) Ayrıca XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başında Prizren sancağında 30 ilkokul, medrese, rüşdiye, ibtidaiyye hatta Darü'l-Muallimin bulunurken, Priştine sancağında 16 ilkokul mevcut olduğu kaydedilmektedir. Priştine şehrinde 8 sıbyan okulu, bir rüşdiye okulu ve iki medrese bulunmaktaydı. Bu şehirlerde ayrıca kitap ve el yazmaları açısından oldukça zengin kütüphaneler bulunmaktadır.

SONUÇ

İslam dininin Balkanlar'a girişi Osmanlı Devleti'nin idaresinin öncesine rastlamış olsa da yayılışı ve yerleşimi Osmanlı İmparatorluğu vesilesiyle gerçekleşmiştir. Aynı zamanda Osmanlılarla Balkanlarda İslamî eğitim ve ilmî çalışmalar ortaya çıktığı görülmekte ve daha sonra kurumsallaşmaya başlamaktadır. Osmanlı kuruluş döneminde fethedilmiş olan Kosova toprakları, merkezden uzak ve ulaşımı zor bir bölgede bulunmasına rağmen Osmanlılar, bu toprakları idaresi altına almış ve hakim olduğu coğrafyanın her yerinde olduğu gibi burada da camiler, hamamlar vs. inşa ettiği gibi mektep ve medreselerin de

kurulmasına büyük önem vermişlerdir. Osmanlı Devleti döneminde Kosova’da mektepler ve medreseler gibi dinî eğitim kurumlarında okutulan tefsir ilminin, Anadoludaki medreselerin öğretim metoduna, müfredatına ve sistemine göre işlendiği görülmüştür. Buna göre Kosova’daki tefsir ilminin öğretim serüveni Osmanlılarla başlayıp günümüze kadar devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktepe, M. M. (2002) “Kosova”, DİA, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul.
- Akyüz, Y. (1994) Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993’e), Kültür Koleji Yayınları, İstanbul.
- Baltacı, C., (1976) XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri (Teşkilat - Tarih), İrfan Matbaası, İstanbul.
- Bilgin, Ç.(2015) Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Defter-i Hâkâni, Libra Yayınları, İstanbul.
- B.O.A. C. MF., 84/4175.
- Gashi, F. (2008) Kosova Bölgesindeki Arnavut, Boşnak ve Türk Gençlerinin Dini Yönelimleri, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Hızlı, M. (2008) “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no:1, 25-46.
- İbrahimi, N. (1997) Kontaktete e Para të Islamit me Popujt Ballkanike në Periudhën Paraosmane, Logos Yayınları, Üsküp.
- İzgi, C. (2019) Osmanlı Medreselerinde İlim, Küre Yayınları, İstanbul.
- Kalesi, H. (1962) Prizren kao kulturni centar za vreme turskog perioda, Gjurmime Albanologjike, Priştine.
- Kazıcı, Z. (2011) *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Krasniqi, N. (2018) Medresetë në Kosovë nga Fillimi deri në Rrënimin e Pashallëqeve Shqiptare, Medreseja Alauddin Yayınları, Priştine.
- _____ (2011) Kontribute Albanologjike, Priştine Albanologjik Enstitüsü, Priştine.
- K.V.S.R, 1296, s.124-127.

K.V.S.R, 1311, s.224-227.

Mehmeti, S. (2019) Kurani tek shqiptarët, Kosova Islam Birliđi, Prishtine.

_____ (2022)“Medresetë në Kosovë Gjatë Periudhës Osmane”, *Zani i Naltë*, Komunitetit Mysliman të Shqipërisë, no: 25, Tiran.

Piku, A. (2020) Osmanlı Döneminde Arnavut Asıllı Müelliflerin Kur’ân İlimleri ve Tefsir Alanındaki Çalışmaları, *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Recepçiç, Y. (1987) “Bugünkü Yugoslavya Topraklarında 1912 Yılına Deđin Türk Okullarının Gelişimi ve Niteliđi”, *Çevren Dergisi*, İstanbul.

Sofuoğlu, E. (t.y) Kosova’da Osmanlı Asırları, Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Derneđi Kültür Yay., İstanbul.

S.N.M.U, 1318, s.1510-1513.

Unat, F. R. (1964) Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış, MEB Yayınları, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988) Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Virmiça, R. (2001) Hacı Mehmet Tahir Efendi-Menakıb, Yeni Dönem Yayınları, Prizren.

Zengin, Z. S. (1993) II. Meşrutiyet Döneminde Medreselerin Islahı ve Din Eğitimi, Erciyes Üniversitesi Sos. Bil. Enstitüsü, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), Kayseri.

Yakovalı, F. I., El Yazması İcazetname, Kosova Arşivinde, Osmanlı Belgelerinden.

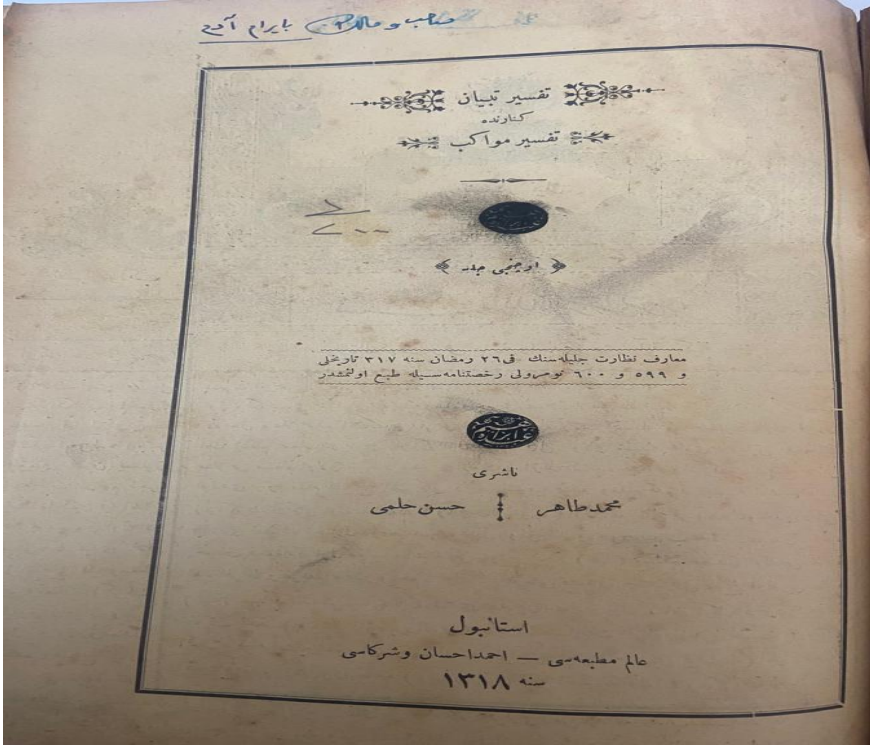
EKLER

Beyzâvî Tefsirinin haşiyesinden son kısım- Priştineli Mehmet Efendi'nin el yazısı.

Beyzâvî Tefsiri- Priştineli Mehmet Efendi'nin el yazısı ve kenarında izahları.

Bajram Ademi'nin sahipliğinde matbu olan Ferruh Efendi'nin Tefsîru Tibyân ve kenarında Tefsîru Mevâkib, I cilt.